

Murdeuurija Hella Keem

Jüri Viikberg

Keeleteadlane ja etnoloog **Hella Keem** (1915–1997) sündis Urvaste kihelkonnas Vaabinas, kust ta sai suhu Võru murdekeele. Studium Tartu Ülikoolis süütas ta teaduslikud huvid ja arendas välja uurijavõimed. Andrus Saareste innustusel alustas Hella Keem 1937. aastal murdekogumistööd ning kui sõrm juba antud, oli ta eesti dialektoloogiale jäägitult võidetud. Aastate jooksul kujunes temast meie kõigi aegade viljakaim murdekoguja ning lõunaesti murrete hinnatud ekspert. Ta on läbi sammunud kõik Lõuna-Eesti kihelkonnad, kogunud võrdlusmaterjali Läänemaalt, võrukeste asundustest Pihkva järve taga ja ka liivi keelest. Tulemus – üle 200 000 sõnasedeli, 5000 lk murdeteksti ja 700 tundi helilindistusi – oleks ühe inimese terveks elutöökski juba enam kui piisav.

Innuka tudengi murdekogumine oli seotud Emakeele Seltsiga ja 1939. a sai Keemast seltsi korrespondentidevõrgu ning murdevõistluste organiseerija. See oli südamelähedane töö, mis köitis ta murrete ja murdekogumisega kõvasti ühte, ent ka väga pingeline. Hoogtöö aegadel, kui murdevõistlus oli välja kuulutatud, tuli kirju kümnete kaupa. Igäihele tuli saata juhtnööre ja vastata individuaalselt. Lõpuks oli tal 525 nime ja 18-tunnised tööpäevad.

1957. aastal sai Keema töökohaks Keele ja Kirjanduse Instituut. Algas süstemaatiline murdekogumine, esialgselt Tartu-, seejärel Võrumaal ning KKI murdearhiivi hakkasid laekuma materjalilademed. (Näiteks: Nõo kihelkonna, arhiivi suurima kogu 77 991 sedelist on Keem kogunud 66 365.) Instituudi tööplaanid hõlmasid ka tekstikogude publitseerimise iga eesti murdeala kohta ja Keema osaks jäi Tartu ning Võru kõite koostamine. Monograafia “Tartu murde tekstid. Eesti murded III” ilmus 1970. aastal. Et tekstidega taheti esitada võimalikult ehedat ja vanapärasest murdekeelt, said Keema erilise huvi objektiks saja-aastased keelejuhid. Nendest koostas ta veel omaette kogumiku “Tartumaa saja-aastaste jutud” (1995).

Kogumistöö tähendas Keemale ühtlasi süvenemist emakeelde ja andis tulemuseks hulga silmapaistvaid kirjutisi. Pikemat aega tegeles ta tekstikõite “Võru murde tekstid. Eesti murded VI” koostamisega, kuid selle töö pidi lõpule viima tema lähim abiline Inge Käsi. Keema eluajal jõudis ilmuda veel lühimonograafia “Võru keel” (1997), mida võrukeste keeleliikumise ja elava huvi tõttu oli pikisilmi oodatud.

Murdekogumist kirjeldas Keem omaenda kogemustest lähtudes. Tema väljendust mööda on murdekoguja õnnelik, kui tal on olnud saagirikas päev, kui ta on midagi uut leidnud. Murdekoguja on õnnetu, kui mõni ta saja-aastasi on silmad kinni pannud. Kraabiks ta kasvõi küüntega maast välja, kui tal vaid hing uuesti sisse tuleks. Murdekoguja võib saada vaid sellisest inimesest, kes tunneb asja vastu suurt huvi. Tal peab olema inimarmastust ja ta peab sooja südamega suhtuma vanadesse. Tuleb ju igas asjas arvestada keelejuhiga, et see kohe tahaks sind su töös aidata. Kerge töö see pole. Keem oli veendunud, et murdekogumine on üks väheseid tööalasid, mis nõuab kogu su hinge.